

mit, et metus spem et spes temperet metum; ac ne spes in superbiam erigat, metus continuo adjacens mentem premat; rursus, ne immoderatus metus animum in desperationem obruat, hunc confestim spes erigat. Metus namque, si sine spe fuerit, desperatio rectius vocatur. Spes vero, si fuerit sine metu, vana præsumptio esse monstratur. Tali namque temperamento, quasi quodam antidoto, vult nos cœlestis medicus uti; ut pote qui solus est scrutator et cogitor internarum infirmitatum, cui dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum*. Quique dicit: *Ego sum scrutans renes et corda*. Cujus sermo est vivus et efficax, et penetrabilior omni gladio accipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et est discretor cogitationum et intentionum cordis; sciens mentem humanam his duabus virtutibus in medullis stabiliter posse servari. Cum hæc ergo ita sint, visum mihi est ut primum de illis sentiis quæ ad inferiorem molam pertinent, id est, ad ineffabilem terrorem mentium, quoniam sunt nimis arduæ, aliqua describam; ut quia præceptum nobis est ut cum timore et tremore nostram ipsorum sa-

BALUZII NOTÆ.

* *Inchoanti obtulit se*. Vel ex eo loco constat multa hic deesse, et inchoationem hoc potius libri esse, quam librum. Quo factum est ut in fine hæc addi

lute[m] operemur, et omnes fideles salutem desiderant, prius illa cum quibus salus operatur, id est, timor et tremor, in studiis nostris fundentur; ut superponenda, quia faciliora sunt, istarum impulsione necessario requirantur. Nam et naturale est animæ humanæ, ut timorem non sine quadam molestia tolerans, rursus sponte ad spem recurrere festinet, quæ lætior putatur; quanquam timor non sit minus necessarius et utilis. Quia igitur si de omnibus divinis libris hujusmodi sententias excerpimus, nimis prolixum opus efficitur, illas nunc nobis assumere sufficiat quæ in promptu habentur; et magis in usu; maxime quia et vos tale fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur. Hæc mihi igitur inchoanti obtulit se prima illa sententia septimi psalmi, quam cantamus, dicentes: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi malum, decidam merito ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus meus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat*.

¶ *Multa desunt*.

NOTÆ.

volverimus, tametsi in manuscripto codice non extant, *Multa desunt*.

AGOBARDI LIBER DE DIVINA PSALMODIA.

Quia nuper stultus et improbus, ipsaque stultitia et improbitate sua omnibus notus calumniator erupit, qui sanctam Ecclesiam nostram, id est, Lugdunensem, non solum verbo, sed etiam scriptis lacere non cessat, quasi non recte, nec more paterno sive usu, divinæ decantationis solemniam peragentem, necesse fuit omnem sacrorum officiorum seriem, quæ solito cantorum ministerio per totum anni circulum in ecclesiasticis conventibus exhibetur, sicut in eadem Ecclesia favente Dei gratia custoditur, diligentius et plenius in libello quem usitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere, atque digerere præmissa scilicet præfatione pii et orthodoxi Pa-

BALUZII NOTÆ.

* *Nuper stultus et improbus*. Aut valde fallor, aut intelligit Amalarium diaconum. Quo factum est, ut cum postea Amalarium libros quatuor edidisset de divinis Officiis, eum talione momorderit Agobardus, libros illos ad vivum excutens. Hunc porro affectum adversus Amalarium Floro Lugdunensique Ecclesiæ inspiravit hic noster episcopus. Nam eo defuncto, Florus acriter invecus est in Amalarium in epistola nomine Ecclesiæ Lugdunensis scripta in causa predestinationis. Hæc sunt verba Flori, sane multum aculeata: « Multum moleste et dolenter accipimus ut ecclesiastici et prudentes viri Amalarium de fide ratione consulerent; qui et verbis et litteris suis, mendaciis et erroribus et phantasticis atque hæreticis disputationibus plenis, omnes pene apud Franciam Ecclesias et nonnullas etiam aliarum regionum, quantum in se fuit, infecit atque corrupt; ut non tam ipse de fide interrogari quam omnia scripta

tris, cujus probatissima fides atque doctrina in munere Domini Dei nostri omnibus examinata ac declarata celebriter innotuit; ut omnes pacifici et prudentes Ecclesiæ filii, in quorum manus ejusdem libelli textus venerit, verissime et evidenter agnoscant præfatam Christi Ecclesiam, eodem Christo Domino gubernante ac protegente, nec a recto fidei tramite deviasse, et paternum morem, quem statuta ecclesiastica declarant, fideliter custodire, ac per hoc ab antiquo Ecclesiæ Dei usu nullatenus discrepare, nec contemnere alicujus diversum morem, si constat esse probabilem; sed, juxta Apostolum, ea quæ utiliora et potiora sunt sequi. Ait namque.

¶ *Nec contemnere al. div. morem*. Præclare admodum. Nam unaquæque Ecclesia peculiare suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum dist. 12.

¶ *Pii et orthodoxi Patris, Leidradi archiepiscopi Lugdunensis*; qui cantum in Ecclesia Lugdunensi disposuerat, ut patet ex epistola ab eo scripta ad Carolum Magnum.

¶ *Nec contemnere al. div. morem*. Præclare admodum. Nam unaquæque Ecclesia peculiare suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum dist. 12.

Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem Christi. Et alio loco: *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.* Et alibi: *Æmulamini autem charismata meliora.* Et iterum: *Nolite pueri effici sensibus.* Sed et reverenda concilia Patrum decernunt nequaquam ^a plebeios psalmos in Ecclesia decantandos, et ^b nihil poetice compositum in divinis laudibus usurpandum. Inter quos etiam beatus papa Gregorius docet quod non pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sint. Et fortius commendans nobis, quod sicut nequaquam pro locis, ita nec pro quibuslibet personis, sive consuetudinibus temporum, res sectari debeamus, non est veritus in ipsa Romana Ecclesia quædam in sacris officiis et ministeriis reprehensibilia etiam sub anathematis damnatione rescare; sicut ejus decreta palam ostendunt (Vide lib. *Correct. Antiph.*, cap. 15, infra). Quod si prædictus calumniator humiliter et obedienter pensare studuisset, nequaquam ad tantam deveniret fatuitatem, ut verba quorumlibet hominum, quorum nec nomina, nec sensum, nec fidem novit, tanquam divinas Scripturas defenderet, et per phantasticas ac rudiculosas allegorias explanare conaretur. Certe si quid sanum cogitare vellet, sufficeret ei ad omnem emendationem et silentium, quod sicut in diebus ad missas non nisi divina generaliter eloquia decantantur, ita et in noctibus ad sacras Deo vigiliis exhibendas eadem procul dubio lex debeat observari. Unus nempe omnipotens Dominus utroque tempore laudatur, uni Domino tempus utrumque famulatur, cui dicitur: *Tuus est dies, Domine, et tua est nox. Tu fabricatus es auroram et solem.* Sed ejus stultus et irritus labor prudentibus et minime contentiosis ac Deum timentibus majorem incutit sollicitudinem, ut propter hujusmodi nævos et errores cavendos vivacius et attentius divinæ auctoritati et ecclesiasticis statutis inhæreant. Hæc namque fidei cautela, et sincerissima observantiæ disciplina, ut in templo Dei et coram divino altari divinatorum tantummodo eloquiorum melodia celebretur, etiam Veteris Testamenti auctoritate et exemplis nobis firmissime commendatur: ubi in libro Para-

lipomenon legitur, quod beatus David rex et propheta Dei primus choros Levitarum laudantium Dominum in tabernaculo sive in templo constituerit, eisque psalmos et hymnos et cantica divinitus sibi et cæteris, qui cum eo prophetabant inspirata tradiderit, ac mane et vespere inter divina holocausta et sacrificia decantanda decreverit. Quem morem a sanctis prophetis traditum, et a sequentibus patribus diligentissime custoditum, usque ad tempus Novi Testamenti, quo jam templum illud destrui oportebat, religiosa constat observatione perductum. Unde summopere necesse est, ut si vere absque offenculo vel hæsitacione divinas laudes cupimus celebrare, totos nos divinis sermonibus, in quibus nullus est error, nulla ambiguitas, coaptemus; sicut de præfatis Levitis, antiquis divinæ laudis cantoribus, idem Paralipomenon liber replicat, dicens: *Levitæ vero ut stent mane ad confitendum et canendum Domino, similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis, et kalendis, et solemnitatibus cæteris.* Et iterum in dedicatione templi sub Salomone dicitur: *Et dedicavit domum Domini rex et universus populus. Sacerdotes autem stabant in officiis suis, et Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandam Dominum, quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas.* Item in emendatione et purificatione ejusdem templi sub Ezechia scriptum est: *Præcepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph videntis, qui laudaverunt eum magna lætitia.* Similiter etiam sub Josia in celebratione Phase. Porro cantores, inquit, *filii Asaph stabant in ordine suo juxta præceptum David, et Asaph, et Heman, et Idithim prophetarum regis.* Quod totum quam sancte et religiose fuerit institutum, quam dulciter ac reverenter sit imitandum inter cætera beati David magnifica, ita liber Ecclesiasticus in ejus laudibus prosequitur, dicens: *In omni opera dedit confessionem sancto et excelso in verbo gloriæ. De omni corde suo laudavit Dominum, et dilexit Deum, qui fecit illum, et dedit illi contra inimicos potentiam; et stare fecit cantores contra altare, et in sono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebra-*

BALUZII NOTÆ.

^a *Plebeios psalmos.* Sumptum est istud ex canone ultimo concilii Laodicensi, in quo sic scriptum est: *Quod non oporteat plebeios psalmos in Ecclesia cantare, nec libros, præter canonem, legi; sed sola sacra volumina Novi Testamenti, vel Veteris.* Prohibet ergo canon, ne psalmi plebei, id est, a privatis imperitisque hominibus compositi, in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim hæc consuetudo, (quemadmodum ad hunc canonem Laodicenum observavit Justellus, et Henricus Valesius ad librum vii, cap. 24 Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii) ut multi psalmos et hymnos in honorem Christi componerent, eosque in Ecclesia cantari facerent: quod ex variis Eusebii locis probant. Hujusmodi ergo psalmos in Ecclesia deinceps cani vetuit synodus Laodicensis, indignum majestate Dei credens, si aliis quam sacrorum librorum verbis Deum laudaret populus Christianus.

^b *Nihil poetice compositum.* Censet Agobardus

levia carmina et faciles versus, cujusmodi sunt quæ moteta hodie dicimus, non esse canenda in Ecclesia. Neque Agobardo solum displicuit usus ille. Displicuit enim etiam magno viro Gulielmo Durandi, episcopo Mimatensi; cujus hæc sunt verba ex libro secundo de Modo generalis concilii celebrandi, cap. 19: «Videretur valde honestum esse quod cantus indevoti et inordinati motetorum et similium non fierent in ecclesia, cum reprobetur 92 dist. *Cantores.* » Verum durat adhuc in Ecclesia mos ille, quem tolli aoblique debere senserunt magni illi viri. Quid enim vulgatus, quam ut levia carmina, et modulationi apta, cantentur in Ecclesia? Neque id tantum aliquoties, ut casus videri possit; sed vertente anno quolibet, in die natali Domini nostri Jesu Christi. Unde et carmina illa recepto jamdiu vocabulo nominantur *Noëls*, id est, Natalia carmina.

tionibus decus, et ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent sanctum nomen Domini, et amplificarent mane Dei sanctitatem. Sed et in Libro Samuelis hæc psallendi gratia spiritalis in eodem rege sanctissimo prædicatur, ubi legitur: *Dixit David filius Isai: Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psalles Israel: Spiritus Dei locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Huic igitur tam sanctæ auctoritati et tam perspicuæ veritati non est dubium quod fidelis et

A disciplinatus quisque libenter acquiescat. Si quis autem contentiosus et pertinax contradicere conatur, et de turbulento magis rivo, quam de purissimo fonte potare voluerit, viderit ne illo ægrotet languore nimis pernicioso, quem quidam antiquorum patrum sapienter et breviter cavendum admonuit, dicens: *Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus, cujus inspiratione Ecclesia ejus instruitur.*

AGOBARDI LIBER DE CORRECTIONE ANTIPHONARII.

I. Dilectissimis in Christo fratribus et præcipue a cantoribus Ecclesiæ Lugdunensis Agobardus in eodem Christo Domino et Salvatore nostro sempiternam salutem.

In divinis laudibus exsolvendis quanto studio fugienda sit levitas, gravitasque sectanda, frequenter dilectioni vestræ in mutua colloctione suggessimus; scilicet ut rationabili consideratione, sicut prudentes Ecclesiæ filii, et rationabili ejus lacte ab incunabulis nutriti, quod Deo displicet refugientes, concordî studio id quod gratum acceptumque ei, verbis sicuti et factis sectaremini. Si enim apud graves et sapientes viros, non solum morum, sed etiam verborum levitas reprehensibilis judicatur, quanto magis apud Deum totius sanctæ gravitatis ac sapientiæ auctorem, cui Psalmista dicit: *In populo gravi laudabo te*, et cui nos Apostolus rationale obsequium admonet exhibere. Neque vero passim, et absque diligenti examinatione, quod cuique visum fuerit in Dei laudibus usurpandum est, cum dicat Apostolus: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.* Unde et apostoli humanæ ignorationis conscii, orandi formulam a Deo petiere, dicentes: *Domine, doce nos orare.* Certe manifestum est majus esse Deo quempiam digne laudes exsolvere, quam pro infirmitate propria exorare; præsertim cum hoc præsentis vitæ sine terminetur, illud vero hic inchoetur, in futuro autem perficiatur, juxta quod Psalmista ait: *Beati qui habitant in domo tua, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te.*

II. Si ergo orantes doctrina sancti Spiritus indubaluzii

a *Cantoribus ecclesiæ lugdun.* His commendatio accessit ex cura Leidradi: qui, ut ipse ad Carolum Magnum scribit, tanta cura procuravit sacra ministeria in Lugdunensi ecclesia, ut etiam haberet scholas cantorum, ita eruditorum, ut alios etiam erudire possent.

b *Aut blasphema.* Fuere qui Agobardum nimis in hoc argumento scrupulositatis arguerent, damnantem nimis facile nonnullas antiphonas, nonnullaque responsoria, quæ licet ex sacris libris desumpta non sint, pia tamen potius sunt quam impia. Et aulico

B gemus, multo magis cum Deo laudes offerimus: quia sicut nemo nisi ipso inspirante secundum Deum postulat, ita nullus nisi eo erudiente Deum digne collaudat. Non ergo cujuscunque figmentis, sed Spiritus sancti eloquiis majestas divina laudanda est. Denique et filii Aaron ignem alienum Domino offerentes, non obsequii remunerationem, sed damnationem præsumptionis experti sunt. Unde hoc nos exemplum summopere vitantes, illud sollicitè attendamus quod vel in Proverbiis scriptum est: *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se. Ne addas quidquam verbis illius, et arguaris, invenierisque mendax.* Nihil itaque Dei verbis addentes, et timentes argui inveniri que mendaces, verbo Dei ignito, qui clypeus spei est, tempore orationis et laudis inflammemur pariter et muniamur. Cumque Dominus dicat: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*, omnia humana figmenta, quæ vanitate sui mortua judicanda sunt, respicientes, viventibus Christi eloquiis in ipsius obsequiis personemus; quatinus voces nostræ, non quasi alienæ ab eo respui, sed ut propriæ cum supernis virtutibus, quæ majestate Dei trementes adorant atque collaudant, mereantur admitti.

III. Hac de causa et Antiphonarium pro viribus nostris magna ex parte correximus, amputatis his quæ vel superflua, vel levia, vel mendacia, b aut blasphema videbantur. Et vos frequenter admonuimus, et tenorem admonitionis nostræ propter aliquorum præsentis seu futuras querimonias in fronte ejusdem libelli ponere necessarium duximus: non generale aliquid statuentes, sed juxta mediocritatem sensus nostri in domo Dei, cujus nobis cura commissa est, quod possumus offerentes: nec de sensu NOTÆ.

eadem antiphonas, quas hic damnat Agobardus, hodie quoque exstare in Breviario Lugdunensi. Certo exstant in Breviario Ecclesiæ Parisiensis. Unde constat, res semel receptas in Ecclesia, non facile mutari, cautosque in his rebus debere esse pontifices, ne ministerium eorum vituperetur. Quidni? quandoquidem et Agobardi cura irrita fuit. Sic Urbanus VIII hymnos correxit. Et tamen semper hymni antiqui canuntur in Ecclesia, neque hæcenus inventus est quisquam qui notas apponeret hymnis ab Urbano correctis.